MÎSAK

(Allah-insan arası ezelî antlaşma)

Kur'an-ı Kerim'de 25 yerde geçen mîsak, güvenmek ve inanmak anlamındaki sika kökündendir. Râgıp, mîsakı, bir Kur'ansal terim olarak şöyle mânâlandırıyor: 'Yemin ve taahhütle pekiştirilmiş akit.'

Kur'an, mîsak kavramıyla her şeyden önce, Allah'la insan arasındaki mukaveleyi kasteder ve insan hayatının bireysel ve toplumsal bütün boyutlarında bu kavramı hareket noktası olarak alır. (bk. burada, Ahd mad.)

Mîsak üç kısımdır:

1. Allah insan ruhu arasında ezelde gerçekleşen mîsak,
2. Allah'la peygamberler arasında gerçekleşen mîsak,
3. Allah'la İsrailoğulları arasında gerçekleşen mîsak.

Kur'an'a göre, insan ruhuyla Allah arasında ezelde yapılmış bir mukavele vardır ve dünya hayatı bu mukavelenin icra yeridir. Kur'an, insanı bu mukaveleyi unutmamaya ve şartlarını yerine getirmeye çağırmaktadır. İman, bu ezelî mukavelenin bir kere daha hatırlanması ve itirafı, dinsel hayatsa mukavele şartlarına uygun bir yaşantının sürdürülmesidir. Kur'an ezelî mukavele konusunda şu açıklamayı getiriyor:

"Hani, Rabbin, âdemoğullarından, bellerinden zürriyetlerini alıp onları öz benliklerine şahit tutarak sormuştu: 'Rabbiniz değil miyim?' Onlar: 'Rabbimizsin, buna tanıklık ederiz.' demişlerdi. Kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik' demeyesiniz!" (Araf, 172-173)

Yaratıcı, insanoğullarının zürriyetlerini, kendisini kabul konusunda tanıklığa çağırmış ve onlar da Allah'ı bilme konusunda

kendi benliklerine tanıklık etmişlerdir. Bunun ilk anlamı şudur: İnsanın varlık yapısında Allah'ı bilme yetisi, bir yaradılış gerçeği halinde mevcuttur. Kur'an, böylece insanın bütün iyiliklere ve güzelliklere yaratılıştan yetenekli ve hazır olduğunu, ahlaksal yükümlülüğün ve insan haklarının temelinde Allah huzurunda akdedilmiş bir ezelî mukavelenin bulunduğunu göstermektedir. Bunun zorunlu sonucu şudur:

İnsan hakları ve bu haklara ilişkin evrensel ilkeler insana, insanın bir bağışı değil, Yaratıcı'nın ezelden verdiği öz imkânlardır. Bu hak ve imkânlar, dünya planında anlam ifade eden ırksal, renksel, dinsel, bölgesel ayrımlarla belirlenemez, sınırlanamaz. Kur'an, bu işin, yaratılan ile Yaratan arasında, daha ilk anda bir antlaşma ile karara bağlandığını söylemektedir.

Güzele ve iyiye yönelişin, ahlaksal davranışın temeline böyle kozmik ve zaman öncesi bir mukavelenin konmuş olması, insanı, onur burcunun ve yaratılıştan temiz ve yüce olduğuna ilişkin şuurun doruk noktasına çıkarır.

Mîsak kavramı şunu da göstermektedir: Allah'ın insanî 'ben'den ayrı düşünülmesi Kur'an'a uygun bir davranış olamaz. Meseleye ister bu âlemden geriye doğru bakalım ister ezelden bu âleme doğru bakalım değişen bir şey olmayacaktır. Allah ile insanın daima birlikte düşünülmesi Kur'an'ın kaçınılmazlarından biridir.

Bu âlemden baktığımızda görünen şu: Allah, insana şahdamarından daha yakındır. (Kaf, 16) Yani Allah ile insan arasında birinden veya birilerinden (şirk dini, yedek ilahlarını savunurken bu birilerine 'şefaatçılar ve yaklaştıncılar' demektedir.) söz etmek şöyle dursun, 'ara'dan bile söz edilemez. Çünkü Kur'an, insanla Tanrı münasebetinde 'ara' bırakmamıştır. Ara olmadığına göre aracı ve şefaatçi da söz konusu edilemez. Edilirse bunun adı, tartışmasız-tevilsiz şirk olur.

Ezelden başlayıp bu âleme doğru bakarsak durum yine aynıdır: Cenabı Hak ezelde insan ruhunu muhatap alıp ona, bizzat kendisi, yani aracısız soru sormuş, insan bu soruya olumlu cevap vermiştir. Yani Tanrı ezelde, ruhlar âleminde de insanla münasebetini arasız ve aracısız yürütmüştür.

Ezelî mîsak, hem şehit sûfî Hallâc-ı Mansûr sistemindeki Enel Hak bağlamında hem de insan hakları bağlamında üzerin-

de ciddiyet ve ehemmiyetle durulması gereken bir kavramdır. (Meselenin bu açıdan ayrıntıları için bizim *Hallâc-ı Mansûr* adlı eserimizin birinci cildinin 7. bölümüne bakılmalıdır.)

Kur'an, insandan sürekli olarak ahdi yani ezelî mîsakı bozmamasını istemekte ve ahdi bozanların hüsrana uğrayacaklarını belirtmektedir. Yeryüzündeki bozgun ve kargaşanın sebebi de ahdin bozulması (2/27), yani insanın bizzat Tanrı tarafından verilmiş olan hakkının inkâr veya reddidir.

Allah'ın bizimle ahdleşmesi, Râgıb el-Isfahânî'nin de belirttiği gibi, iki yolla olmaktadır.

1. Ahdleşme konusu olacak şeyi bir yaradılış gerçeği olarak varlık yapımıza koyması,

2. Vahiy ve peygamberler yoluyla ahdleşme konusunu bildirmesi.

Ahdleşmenin insanlar arasında kurulan şekline muahede denir ki, ahd kökünden türemiş bir kelimedir. İnsanlar arası ahdleşmenin anlam ve önemine ve bunun Kur'an'ın tanıttığı hayat anlayışında işgal ettiği yere dikkat çekmek için, Hz. Peygamber şöyle demektedir:

"Ahde vefası olmayanın imanı da olamaz."

Esasen, iman da, bir ahdleşmedir. Bu ahdleşmeye sadakat, insanlar arası münasebetlerdeki ahdleşmelere sadakatle kendini gösterir.

Allah, iblisin isyan macerasını anlattıktan sonra, insana şöyle soruyor:

"Hani, biz, meleklere 'Âdem'e secde edin' demiştik de iblis dışında hepsi secde etmişti. İblis, cinlerdendi. Kendi Rabbinin emrine ters düştü. Şimdi siz, benim beri yanımdan, onu ve onun soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Hem de onlar sizin düşmanınızken. Zalimler için ne kötü bir değiştirmedir bu! Ben onları ne göklerle yerin yaratılmasına, hatta ne de kendilerinin yaratılmasına tanık tuttum. Ben, sapıp gitmişleri yardımcı edinecek değilim." (Kehf, 50-51)

Bu ayetler çok önemli bir noktaya dolaylı olarak parmak basıyor: İblis ve yaranı, ne kendilerinin yaratılışına, ne de diğer

varlıkların yaratılışına şahit tutulmuşlardır. Oysaki, insan, kendi yaratılışına şahit tutulmuştur. İşte, iblisin, toprak varlık diye küçümsediği insanda fark edemediği üstünlüklerden biri de budur.

İnsan, maddesel âlemde vücut bulduktan sonra "Yap-yapma" emri almış bir robot varlık değildir. Onun iş yapıp değer üretmesi, Yaratıcı ile ezelde (matematik zaman öncesinde) gerçekleşmiş bir sözleşme (mîsak) ile yani karşılıklı rıza ile yürüyen bir sorumluluğun ürünüdür.

Ezeldeki mîsakın anlamı, "Sen Allah'ı tanı O da seni tanısın"dır. Hallâc-ı Mansûr'un deyimiyle bu, nâsût ile lâhûtun birbirinin kadrini bilmeleridir. Hallâc'ın, yirminci yüzyıldaki zuhuru sayılan Muhammed İkbal (ölm. 1938) bu inceliği şu dizelerle ifadeye koymuştur:

"Yaşamak, kendini ben ile süslemektir; kendi varlığı için bir tanıklık istemektir. Toplum, Elest gününde toplanıp kendi varlığı için bir tanık istemiştir." (İkbal, *Cavidnâme,* beyt: 119-120)

İkbal, Kur'an mümini bir vicdan sıfatıyla şunu söylemek hakkına elbette ki sahipti:

İnsan ben'i de Allah'ın 'Ben'i kadar eskidir. Çünkü Allah ezelde "Elestü bi rabbiküm: Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğunda "Evet, rabbimizsin!" diye cevap veren, insan ben'i idi.

Tanrı ile peygamberler arası mîsak:

Kur'an-ı Kerim'e göre, peygamberlerle Cenab-ı Hak arasında da bir mîsak vardır. Bu mîsaka göre nebiler, Allah'tan aldıkları vahyi eksiksiz bir biçimde ve her türlü kayıt ve şart altında insanlığa tebliğ edeceklerdir, (bk. 3/81; 33/7)

Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki mîsak:

Mîsak kavramının geçtiği ayetlerin çoğu, kavramın bu son boyutunu getirmektedir, (bk. 2/63, 83, 84, 93; 4/21, 154; 5/12, 13, 70; 7/169) Bu ayetler, İsrailoğulları'nın mîsak hükümlerine ihanet ettiklerini ve bu yüzden lanetlenerek kalplerinin katılaştığını da bildirmektedir. İsrailoğulları'nın mîsaka ihanetlerinin en tipik belirişi, peygamberleri katletmeleridir, (bk. burada Beniisrail mad.)